

Je zajímavé, že Lipovetsky se stejně jako výše citovaná Gertruda von le Fort kloní – i když na základě jiného způsobu uvažování – k názoru, že žena budoucnosti nebude ženou politickou. Ani jeden tuto prognózu nepovažuje za nevýhodnou pro ženu nebo pro lidstvo. Oba přitom politickou činnost nerozlučně svazují s „typicky mužskými“ vlastnostmi a v podstatě se sklánějí před dějinami, které utvořili svými výboji a vynálezy muži a které také muži sepsali. Je to ale opravdu tak velká a pevná konstanta?

Je pravda, že řídce se vyskytující panovnice vládly spíše po mužském vzoru a podobně si počínají dnes řídce se vyskytující ženy v demokratických parlamentech a vládách. Jen kuloárové politice se připisuje feminní původ. Občas se ovšem hovoří o zlidštění, citlivějším přístupu, větší slušnosti či lepší komunikaci, kterou by mohly vnést ženy do politiky – kdyby jich tam bylo více.

S rozpaky nad kompetencí žen v politice se běžně setkáváme v tiskových komentářích nebo při interview s političkami. Jen malý příklad:

„Já myslím, že ženy přece jenom dají na své manžely alespoň ve volebním rozhodování“, doufá místopředseda ODS Miroslav Beneš.
Právo, 16. 5. 2002.

Ženy v politice, to je stejně jako ženský box. Jako sportovní disciplína sice existuje, ale málokdo ho bere stejně jako mužský box.
Politolog Bohumil Doležal o ženách v politice. In: *Lidové noviny*, 18. 5. 2002.

„(...) ženy mohou být v politice ku prospěchu. Nikoliv žádné sexbomby, ale hezké, půvabné, usměvavé – a znalé věci“, zdůraznil Zbořil.
Právo, 22. 7. 2002.

Paní Němcová je sympatická a pěkná ženská, která přišla z regionální politiky. Není možná úplně výrazná, je to prostě ... žena. To by ale mohla být její výhoda, mohlo by to pro ODS znamenat velkou změnu.
Z Rozhovoru týdne M. Kalenské s Mirkem Topolánkem. In: *Lidové noviny*, 30. 11. 2002.

Dnes se připouští, že ženy se mohou starat o některé oblasti života, k nimž mají blízko po linii své domácí role a tzv. ženských profesí: o rodinnou a sociální politiku, zdravotnictví, školství, případně výživu, ekologii a přímo o záležitosti žen. Zároveň se můžeme dočíst, že jsou to méně důležité resorty. Muži si ponechávají každopádně průmysl, armádu, policii, finance. Lze tedy hovořit o kopírování tradiční role ženy do politiky nebo jde o stejný proces, jakým se v historii oddělovaly od domácnosti a specifikovaly ženské profese (které jsou většinou méně placené než profese typicky mužské)?

Také není náhodné, že ve špičkových manažerských pozicích je stejně málo žen jako ve vrcholných politických funkcích. Jde stále o totéž: žena jakoby není povolána k tomu, aby rozhodovala, řídila, vládla v prostoru veřejném. To, že je žena, se zdá být důležitější než kvalifikace a schopnosti – důležitější pro muže,

pro ni samotnou, pro společnost. Někdy mlčky, někdy nahlas se předpokládá, že k takovým činnostem a pozicím žena prostě není historicky předurčena.

S tím je spojen, nebo dokonce tomu předchází, předpoklad, že žena není předurčena k zviditelňování v prostoru veřejném. A politika zviditelňuje jednotlivce ještě více než vedoucí postavení v zaměstnání. Žena netouží většinou po zviditelnění a pokud k němu je tlačena, nebývá to pro její intelektuální nebo politické kvality, ale pro její estetický vzhled a erotický náboj. Političky v televizi jsou posuzovány bezpochyby jinak než politici. To je samo o sobě matoucí a svádí to k domněnce, že žena je v politice tak trochu pro okrasu.

Každopádně pozice a situace ženy v politice je nejistá a nehotová. Je otázkou, jakou roli v tom hrají tradiční zábrany a vůbec vzorce chování, rozdílné dispozice, hodnotové systémy, rozhodovací styly mužů a žen. I když se to na první pohled nezdá, je možná v politice obtížnější přehlušit labelling pohlavní příslušnosti osobními kvalitami, specifikami než v jiných oblastech. Budoucnost ženy v politice by tak mohla záviset na větší míře prosazení, vnímání její individuality na úkor její „ženskosti“. Analogicky by to mělo ovšem platit i pro muže v politice – zejména, je-li srovnáván se ženou.

Čarodějnice, vědmy, kořenářky a porodní báby

Olga Vodáková

Ledví hada z močálu
škvař a vař se do valu,
oko mločí, žabí prst,
netopýří vlny hrst,
jazyk psí a zmije hrot,
osten, kterým slepýš bod,
od ještěrky stehýnka,
sejčka perut lehýnka,
čaromocné kouzlo stroj,
v pekelný se lektvar spoj.

William Shakespeare, *Macbeth* (překl. J. V. Sládek).

Nelze připustit, aby některé ničemné, zkažené ženy, svedené Satanovými klamy a preludy, věřily a vyprávěly, že v noci vycházejí ven a s bohyní Dianou či Herodiadou ve velikém houfu žen, že jezdí na určitých zvířatech, že v nočním tichu křížují nesmírné dálky a poslouchají Dianu jako svou vládkyni. (...) Nespočetné množství žen podléhá tomuto šílenství a má ho za skutečnost, schází tak ze správné cesty a propadá pohanským bludům. (...) Z toho důvodu musejí kněží svým farníkům

kázat, že to všechno je pouhé mámení a že tyto přeludy v mysli věrných pocházejí nikoli od ducha Božího, ale od ďábla (...). Zcela mylná je domněnka, že to všechno se odehrává nikoli v duchu, ale tělesně.

Réginon de Prüm, *Libri duo de simodalibus causis*
(cit. podle: C. Lecouteux, *Příběh dvojníka*, 1998).

Čarovalo se vždy a všude a čaruje se i dnes u nás.

[Lexa, 1996]

Říká se, že nejstarší řemeslo lidstva je prostituce. Budiž, nehodlám polemizovat – byť se tady nabízí velmi zajímavá úvaha o tom, že nejstarší řemeslo je tedy ženské a nikoli, jak nám tvrdí historikové, že řemesla byla od počátku doménou mužů. Problém ale je, že pojem řemeslo není totožný s pojmem práce či činnost. Bez ohledu na pozdější posun významů (např. malířství bývalo řemeslem, dnes je uměním) je nutné akceptovat, že určité činnosti zaručující obživu a předpokládající spoluúčast společnosti (poptávku) nelze zařadit do takových kategorií, jakými jsou právě řemeslo nebo obchod, umění, dělná a zemědělná práce, vědecká práce a podobně.

Mezi takové činnosti, zajišťující v případě potřeby obživu, vykonávané v prostoru veřejném na základě poptávky, patří v historii činnost-práce kořenářky, vědmy, porodní báby, případně čarodějnice. (Kromě porodní báby můžeme samozřejmě všude použít i maskulinum, neboť existence čarodějů, vědmáků a kořenářů je nepopíratelná.) Existence osob zabývajících se léčením, pomocí při porodu, věštění a čarování byla a je vynucována okolnostmi i samou podstatou lidského bytí. Rodíme se, choříme, umíráme, jsme zvědaví a snažíme se ovlivnit současnost i budoucnost – ku svému prospěchu samozřejmě. Řekla bych proto, že tyto činnosti, kterým se velmi intenzivně věnovaly právě ženy, jsou ještě staršího data než pověstné nejstarší řemeslo.

Zajímavé je, že právě k těmto, pro člověka tak zásadním činnostem, musel být od pradávna jedinec nějak predestinován – nedaly se naučit, do jisté doby (do doby porodních asistentek) ani vystudovat. V některých společnostech se schopnosti a vědomosti dědily, v jiných šlo o dar – případně prokletí, nikde však neexistovaly školy, cechy, certifikáty. (Pohádky o „čarodějově učni“ jsou pohádkami právě proto, že se snaží z čarodějnictví udělat řemeslo, a tím ho dětem přiblížit.) Pověst si dotyčný pěstoval svými úspěchy. Ostatně v 15. století se rozhořel boj mezi studovanými lékaři (dnešní chirurgové byli tehdy ovšem pouhými ranhojiči – řemeslníky) a mastičkáři a porodními bábami. Lékaři se domáhali práva léčit jako jediní a vyžadovali postih pro všechny, kdo tuto činnost vykonávají, aniž by měli osvědčení o tom, že ji smějí vykonávat. Těžko říci, kde měla porodní bába takové osvědčení shánět – neměly cech a na univerzitě ženy studovat nemohly. Lékaři vedli vskutku tuhý boj, o čemž svědčí soudní procesy na toto téma probíhající např. ve Francii a Belgii ještě v 19. století.

Pomineme-li určité mimopřirozené dary či vlohy, jakými jsou např. schopnost zastavovat krvácení pohledem či dotekem, správně předpovídat úmrtí či uzdra-

vení, vůlí tlumit bolest nebo vidět věci vzdálené, zůstane nám vcelku racionální jádro činnosti kořenářky-léčitelky, porodní báby či čarodějnice.

Je však potřeba ozřejmit několik věcí:

- 1) jak chápat slovo „čarovat“;
- 2) proč je možné termín čarování spojovat i s kořenářkami a porodními babkami;
- 3) proč je s tímto fenoménem častěji spojována žena než muž.

Co to znamená čarovat

František Lexa se ve svém díle *Staroegyptské čarodějnictví* pokusil o ryze vědeckou a objektivní definici čarování: „Čarování je činnost, jejímž účelem je způsobit následek, jehož spojení s touto činností není subjektivně vysvětlitelné zákonem příčinnosti.“ [Lexa, 1996] Pro autora hraje v této definici nejdůležitější roli slůvko subjektivní, jímž chce upozornit na to, že co určitá civilizace pokládá za kouzla a čary, jelikož nevidí souvislost mezi příčinou a následkem, to jiná civilizace nazývá technikou, a byť její běžný uživatel tu souvislost nevidí také, přesto věří autoritám, že tam je.

Lexova definice je perfektní – téměř připomíná teologické definice zázraků – pokud si neuvědomíme, že dějiny lidské mysli se pohybovaly ve větších zákru-tech, přeskokách přes překážky a v krajně volných asociacích, namísto ulic železné logiky. Problém je především v tom, že pro běžného člověka je právě čarování příčinou, díky níž nastane následek – a to bez ohledu na fyzikální a jiné zákony. Lépe řečeno, je úplně jedno, zdali škrtnu sirkou či řeknu zaklínání – rozsvítí-li se světlo, je zákonu příčinnosti učiněno zadost.

Otázka je především, kde se bere moc, která světlo rozsvěcuje, zdali poslouchá ona mne, když vyřknu zaklínání, nebo já ji. A nebo v mimokřesťanských kulturách: poslouchají mne duchové, nebo jsem jedním z duchů? V křesťanství – s návazností na předkřesťanská náboženství – můžeme mluvit o tom, zdali jsem v nějaké komunikaci, přátelství, soudržnosti s určitým živlem, či zda ho přímo ovládám, popřípadě jsem nositelkou jistých tajemství, týkajících se vlastností bylin, zvířat, kamenů, jejich schopností, vlivů... Mám intuici i vědomosti, to vše dovedu používat... Druhá možnost pak je, že všechny tyto „dary“, nejsou žádnými dary, ale pocházejí od ďábla. Čehož se církev přidržela.

Původci tohoto názoru jsou mezi jinými sv. Augustin, Isidor Sevilský, rozvíjeli jej s úspěchem např. Tomáš Akvinský nebo Hugues de Saint-Victor.⁵ Pokud se některý z nich zamýšlel nad možností konat pomocí kouzel též dobro, např. léčit (jako poslední jmenovaný), došel vždy k závěru, že jde o pouze zdánlivé dobro, jehož skutečným úmyslem je páchat zlo. Neboť, jak známo, ďábel dobro nečiní. Čarodějnictví je v tomto církevním výkladu (ruce si mohou podat

⁵ Blíže [Muchebled a kol., 1997].

výjimečně katolíci s protestanty) služba ďáblu, jejímž účelem je škodit bližním, ničit je. Jde tedy o *maleficium*, volně přeloženo, činění zla. Podle tohoto výkladu je vcelku jedno, jakých prostředků čarující užívá, zda vzývá ďábla nebo se modlí, zda sbírá byliny nebo vraždí nekřtěňátka. Akt čarování ho zkrátka svazuje nějakým způsobem s ďáblem. Nemusí jít o nám známý pakt s čertem, podepsaný vlastní krví, ale také o pakt mlčenlivý, *pactum tacitum*, jak podotýká Tomáš Akvinský.

Tyto teologické vývody ovšem většina populace příliš neakceptovala a neakceptuje dodnes. Tím lze také vysvětlit, proč i v dobách čarodějnických procesů se vesničané obvinění z maleficia bez rozpaků přiznávali, že jsou vědmaci, léčitelé, že pomocí kouzel pomáhají. Pro běžnou vesnickou společnost bylo totiž určující, za jakým účelem se čaruje, a nikoli, zda se čaruje. V tomto směru stojí za zmínku, že v mnoha jazycích existovala pro provozovatele kouzel dvě označení – jedno odpovídalo církevním maleficům a druhé spíše vědmám a vědmákům, moudrým mužům a ženám. V němčině se jednalo o *die Zauberin* a *die Hexe*, v češtině právě o čarodějnici a vědmu. Buď jak buď, obě koncepce výkladu čarodějnictví se vždy střetávaly a vzájemně ovlivňovaly.

Čarují kořenářky a léčitelky?

Zde se dostáváme k bodu číslo 2, tedy k otázce, proč je možné spojovat s čarováním kořenářky-léčitelky a porodní báby.

Kořenářky, bylinkářky, léčitelky, vědmy – často také porodní báby v jedné osobě – bývaly v každé komunitě. Proč to byly právě ženy, je otázka. Jako jedno z možných vysvětlení se nabízí hypotéza, že se jedná vlastně o tradici dochovanou ještě z dob, kdy ženy-sběračky zajišťovaly obživu celé komunitě a dalo se tudíž předpokládat, že vědí, co mají sbírat, aby nějakými bobulemi dotyčnou komunitu neotrávily. Zjednodušeně řečeno, že se po ženské linii dědily vědomosti o jedovatosti a naopak prospěšnosti určitých bylin, plodin a tyto vědomosti se z generace na generaci prohlubovaly. Tato hypotéza předpokládá, že jde o zcela neesoterickou tradici, založenou výlučně na zkušenosti předávané především po ženské linii.

Další možností pak je, že v tradici kořenářek se objevují zbytky dávno zaniklých kultů ženských bohů vegetace, které měly své kněžky, zasvěcené do určitých tajemství. Tomuto výkladu by odpovídala urputná snaha křesťanské církve vypudit důvěru k bylinkářkám z mysli lidí, neboť se jedná o přežívající pohanské zvyky a způsoby myšlení. Zde bychom se dostali k čarování naprosto samozřejmě, jelikož základem léčitelství by se nutně jevila *magia naturalis*, propagovaná mimo jiné Paracelsem, která se nezakládá na „chemických“ účincích jednotlivých bylin, kovů, kamenů, ale na sympatických a antipatických vztazích mezi nimi, na schopnostech určitých přírodnin (ale také živých zvířat) uvolňovat různé síly a energie. Kdo pak ví, jakými silami ta která bylina může vládnout,

dokáže tyto síly aktivovat a využít. Samozřejmě k dobrému i zlému. To je ovšem stejné jako u předchozí hypotézy, neboť osoba, jež ví, jak léčit, ví díky zkušenosti také, jak zabíjet.

Magia naturalis operuje např. také s vnější podobností bylin a některých orgánů. Jako příklad bývá uváděn jaterník podléška, který byl všeobecně považován za bylinu léčící játra díky podobnosti tvaru listů tomuto orgánu. Trochu člověku zatrne, když si přečte nejnovější chemické rozborů potvrzující, že jaterník skutečně obsahuje látky blahodárné na játra působící. Jiným příkladem mohou být klasická čarodějnická zvířata – kočky. Dnes tvrdí hledači patogenních zón, že právě kočka je jediné domácí zvíře, které je vyhledává, kterému je v jejich blízkosti dobře. Čarodějnice vyzařující svou energii a tvořící tak pomyslnou pohyblivou patogenní zónu byla pro kočky přitažlivá, zatímco jiná zvířata se jí bála.

Vnímavému čtenáři zajisté neujde, že všechno může být úplně obráceně. Tedy: díky tomu, že se prokázalo, že jaterník podléška pomáhá játrům, dostal své jméno a ještě si někdo všiml vzdálené podobnosti listů a tohoto orgánu. Někdo si všiml, že kočky obzvláště rády setrvávají kupříkladu na místech nad tekoucí vodou, usoudil proto, že zdržuje-li se kočka na určitém místě podezřele často, je možné, že je tam pramen. Rozhodnout o pravdivosti té které hypotézy je tudíž velmi složité a nejjistější asi bude připustit, že na obou je pravdy trochu a že na výbavě čarodějnic a léčitelek obecního formátu se podílely děděné zkušenosti i tajemství.

Jedna věc je ale od léčitelství neodmyslitelná a spadá do tyglíku čarování. Je to víra léčícího i léčeného v úspěch akce a zejména slova, kterými jsou účinky léčby podporovány. Ve slovníku běžného lidu i inkvizitorů šlo o zaříkání (rčení *zaříkávat chorobu* se užívá dodnes) a bylo vcelku jedno, zda léčitelka odříkávala při přípravě léku otčenáš, nebo vzývala sedm démonů. Modlitba se v tomto smyslu zkrátka stávala zaklínadlem. Někdy šlo dokonce o slova zcela nesmyslná, zkomoleniny latinských nebo řeckých slov. Jako příklad můžeme uvést formuli proti vzteklině z běžné středověké domácnosti: *Bestera bestie nay brigonay dictera sagra gan es domina fiat fiat fiat*.⁶ O to však byly tyto formule magičtější – obsahovaly tajemství. Zcela polopaticky řečeno, uvařením lipového čaje se člověk bylinkářkou nestal, stal se jí teprve, když ve chvíli nalévání (ale také sběru byliny) použil zaklínadlo. Léčebná síla byliny byla podpořena mocí slova.

V tomto směru docházelo však v křesťanské Evropě k postupné degeneraci. Díky špatnému pochopení celého rituálu se začali množit (obzvláště mezi muži) napodobovatelé, kteří ovšem byliny nepoužívali vůbec, a doslovně řečeno kupčili se svatými obrázky, na jejichž zadní straně byla zapsána modlitba k přísluš-

⁶ Na této téměř nepřeložitelné formulaci stojí za zmínku trojí opakování posledního, výjimečně nezkomoleného latinského slůvka *fiat* (staň se). Ztrojení a vlastně tudíž závěrečné umocnění zaklínadla bylo velmi důležité. Kromě toho se nám maně vybaví Ježíšovo „amen, amen, pravím vám...“, které má vlastně obdobný smysl, opakování je však pouze dvojí. V lidové víře dávalo ale Ježíšovým modlitbám, proslovům a slibům také punc zaklínání.

nému světcí, patronovi v případě určité nemoci nebo přírodní katastrofy. Z dob panování Josefa II. se zachovaly neúplné záznamy o procesu s člověkem, který o sobě tvrdil, že provádí bílou magii. Chodil po vesnicích a prodával obrázky světců, za příplatek „prodal“ i příslušnou modlitbu. Jak skončil, není známo. V dřívějších stoletích by byl pravděpodobně upálen, za Josefa už mohl být toliko odsouzen pro podvod nebo označen za duševně chorého.

Porody a porodní báby

Spojení bylinářek s čarováním je tedy jasné. A co porodní báby? Odmyslíme-li si obvyklou propojenost obou funkcí v dané komunitě, musíme se zabývat fenoménem osob asistujících při porodu jako takovém. Neboť známe i případy, kdy porodní bába byla jen porodní bábou a léčitelstvím se nezabývala.

Zde můžeme za základní premisu považovat fakt, že porod je ryze ženskou věcí. Ve všech kulturách se problémy vyplývajícími z fyziologické odlišnosti žen zabývají pouze ženy. Pokud je u přírodních národů léčena neplodnost mužským šamanem, pak je léčena u páru, nikoli výhradně u ženy. Porod jako mystérium zrození, jako veliké tajemství, jako oběť (je přítomna krev, je zapotřebí rituálního očišťování) byl vždy ženskou doménou. Pokud už byl tomuto aktu někdo přítomen (jsou i společnosti, které vyžadují, aby žena rodila zcela sama), byly to vždy pouze ženy. Tajemství zrození bylo mužům odepřeno, možná proto, že oni sami rodit nemohou.

Že existují porodní báby a ne dědci, je tudíž pochopitelné. Jedná se však o mystérium, o tajemství opředený obřad. Téměř všechny kultury se shodují na tom, že žena při porodu a po určitou dobu po něm (v Evropě je to šestinedělí) je oslabená, vyčerpaná a tudíž náchylná působení démonů, škodících bytostí atd. Dítě je na tom stejně právě proto, že matka nemá dostatek sil, aby ho ochránila. Narozené dítě a jeho matku ohrožuje všechno možné a nemožné. Většinou se jedná o demony, kteří chtějí pohltit jejich duše, židovskou Lilith počínaje a cikánskými demony, jež odradí jen červená stužka na kolíbce, konče. Zajímavé je, že křesťanská církev přesně tyto lidové vize převzala a označila šestinedělky za nečisté, zamezila jim vstup do kostela, neboť by tam s sebou mohly přinést demony, a tak kostel znesvětit. Kněz není účasten porodu, muž nesmí být vůbec v místnosti.

Porod se tak stává poslední doménou žen v jinak mužské společnosti. Problém ale je, že je vlastně nikdo nemůže kontrolovat, co to tam provádějí. Čarují? Vyzývají dábla? Modlí se?

Porodní bába je vlastně kněžkou kultu rození. Čaruje, aby se narodilo zdravé dítě, aby matka přežila, aby měla dostatek mléka. V mužské části populace a také v té ženské, která nebyla připuštěna k zázraku rození, vznikají však oprávněné obavy: Nechce ta porodnice dítě pro sebe, není náhodou démon, nechce jeho duši? V souladu s vesnickým chápáním magie by na to vlastně měla nárok, neboť

je prvním, kdo se dítěte dotkl. Tady začíná velmi smutná kapitola, kdy ženy pomáhající na svět jiným ženám i mužům jsou neustále pronásledovány a osočovány – jenom proto, že se nějaké dítě narodilo mrtvé. Porodní bába, která je rodiče nejbližší a může proto ukrást duši dítěte, si také vždy pomáhala zaříkáním. Je třeba vést v patrnosti také to, že ty samé ženy odrodily také dobytek v domě, zaříkávaly matku stejně jako krávu, aby měla dostatek mléka, bránily dětským nemocím. Přesto právě ony se stávaly obětí pogromů na čaroděje, právě proto, že měly např. uzdravit, dopomoci ke šťastnému porodu a místo toho došlo k úmrtí.

Spojení ženy se zlem

Posuňme se ale dál. Proč právě ženy? Proč jsou ženy spojovány s čarodějnic-tvím víc než muži? A především proč jsou ženy víc než muži spojovány se zlem? (Mějme samozřejmě na paměti, že rozbor a úvaha, které budou následovat, se týkají křesťanské společnosti.)

Všichni, kdo četli a čtou evropské pohádky a současně jsou obeznámeni s tzv. vážnou či krásnou literaturou západní polokoule, musí si uvědomit, že fungují jakoby dva archetypy „zlé“ čarodějnice. Jeden, ten pro evropskou kulturu původní, nám předvádí staré, až gorgonsky ošklivé stvůry, páchnoucí samotou, starobou, zlobou a závistí, ozdobené bradavicemi, pleší, smradem a celkovou nevlídností. Jen na fantazii a tradici jednotlivých společností závisí, co přesně jejich imaginace považuje za inkarnaci ošklivosti.

Čarodějnice tohoto typu vznikaly v souladu s velmi působnou vírou, že ošklivost a zlo patří k sobě stejně jako krása a dobro. Stárí tam jaksí bez vedlejších úmyslů spadá také, nejen proto, že staří lidé mohou být závistiví a zlí a kromě toho většinou krásou neoplývají, ale také proto, že do světa lásky a krásy prostě nepatří. V *Románu o růži*, který byl sepsán kolem roku 1236, se praví:

Pak Starobu jsem uzřel stranou
o krůček vzadu malovanou,
jak jí to také přináleží.
Stát udržela se jen stěží,
jak vetchá byla už a zchřadlá.
Už dávno její krása zvadla
a zošklivěla už až běda.
(...)

Čas, jenž vše ničí, kazí, maří,
však také se vším hospodaří
a všemu růst a život dává
a vše zas hatí, překonává,
Čas, kterým stárli naši otci
i král i císař se svou mocí
a kterým rovněž zchladnem, zvadnem,
pokud dřív smrti nepropadnem.

G. de Lorris, *Román o růži*, 1977.

Ve středověké angličtině dokonce nešlo říci „krásný, ale zlý“ a také ne „šeredný, ale hodný“. Etické a estetické kategorie byly nerozlučně provázány.

Za zmínku stojí, že toto vidění zlé čarodějnice je dodnes dětem bližší. V tomto pojetí se také jedná zásadně o čarodějnice, kterým je jejich působení nějak dané, prostě se vyskytly, někde „žijí od nepaměti“, s nikým nikdy nepodepisovaly žádnou smlouvu, čert byl případně jejich kamarád, jinak ho příliš nepotřebovaly. Jsou škodící i prospěšné, přesně skřítkovsky neodhadnutelné – žerou děti, ale současně vyžadují, aby pro ně někdo něco udělal (má to udělat pro sebe, ale pozornému čtenáři dojde, že je to služba čarodějnici, jež jí oplatí).

Druhé pojetí čarodějnice je – dá se říci – intelektuálního původu. Představa čarokrásných mladých či bezvěkých žen plujících povětrím a páchajících pekelné orgie na sabatech, žen, které uhranou svojí hříšnou krásou a nikoli pitoreskní ošklivostí, hříšných a vášnivých milenek, kvůli kterým ztratí hlavu i sebestnější muž...

Tato charakteristika je nepřímým výplodem křesťanství, lépe řečeno křesťanské morálky vycházející z bible. Ten, kdo uvěřil ďáblu v podobě hada a přijal jablko poznání, byla žena, Adamova družka Eva. Hříchu tedy první propadla žena, žena jako symbol zkázy a svedení i svodu, neboť Adam od ní jablko přijal a jedl také. Logickou úvahou pak dospěli teologové a filosofové (církvními otcí počínaje, přes scholastické filosofy a posléze inkvizitory až po reformované křesťany) k tomu, že žena je náchylnější ke zlu a tedy k podlehnutí ďáblu, že je svou podstatou nebezpečná všemu dobrému a čistému. Pokud pak se stane, že je žena výjimečně nebezpečná, jako Matka boží Panna Maria, pak se tak děje zvláštní boží milostí, nikoli však přirozenými ženskými schopnostmi (protestanti problém matky boží neřešili). Dále pak, stejně logickou úvahou, dospěli teologové k názoru, že nejnebezpečnější je na ženě její vzhled, který právě zhusta láká muže a podmaňuje si je. Dodnes je v češtině vžitý výraz *ďábelská krása*, jenž pregnantně vystihuje myšlenku, že fyzická krása je jednou z nejsilnějších zbraní ďábla.

Může nás jen těšit, že podobný obraz ženy čarodějnice nikdy nezdomácněl v pohádkách. Zůstal součástí filosofických traktátů, románových děl (Goethe, Przybyszewski) a zlých snů filosofů a asketů. O mnohém možná vypovídají nejruznější ztvárnění pokušení sv. Antonína.

V teologických rošádách byl ženě přisuzován úděl poloviny lidstva náchylnější k páchání zla (svedení zlem) i z jiného důvodu. V polaritě *aktivita – pasivita* byl ženskému principu v křesťanství vždy přisuzován pól pasivity. Toto pojetí vychází také z *Bible* – žena má následovat svého muže, v podstatě je její přirozeností nechat se ovládat. Takto je běžně vykládána 3. kapitola knihy Genesis dodnes. Je ovšem zcela zjevné, že pasivní prvek ženu předurčuje k tomu, aby byla také snáze ovladatelná ďáblem – může ho následovat místo svého muže. Ďábel je přece mužského rodu, je to vůdce. Svede proto snáze ženu než muže.

Kromě toho zde máme Augustinovu tezi, že zlu, hříchu je nutno oponovat vůlí. Má-li však žena od přirozenosti vůli slabší, což ostatně plyne z dotyčného biblického příběhu, v němž se žena nechala přemluvit, byť znala boží nařízení

(autor sice nepraví, kde byl zrovna Adam, ale scholastikové, kteří hloupí rozhodně nebyli, předpokládají, že had ženu Evu oslovil, když byla sama právě proto, že věděl, že jí muž nepomůže a ona snáze podlehne), je pro ďábla snazší kořistí – podléhá totiž víc pocitům, vjemům, je intuitivnější. Kromě toho a právě proto je sexuálnější, neovládá se, svádí, aby si způsobila rozkoš. Je totiž – právě nedostatkem vůle – ve všech duševních i tělesných silách nedostatečná. Podobné vysvětlení alespoň najdeme v proslulém Kladiivu na čarodějnice (*Malleus maleficarum*). Dozvíme se tam i vysvětlení této nedostatečnosti: žena byla stvořena z křivého mužova žebra, které směřovalo k němu, je tedy nejen nedokonalá (díky nedokonalému tvarovanému žeburu), nakloněná k sexualitě, ale vůbec je nedokonalým živočichem, jelikož byla stvořena až z toho žebra a ne samostatně. Ponechme stranou jiné teologické výklady vycházející z jiných částí Starého i Nového zákona. Nemá smysl zabývat se jimi v souvislosti s historickými skutečnostmi, akcemi, fakty, které z nich rozhodně nečerpaly a nevycházely.

K fenoménu čarodějnických procesů

Zaznamenala jsem v literatuře tendenci vysvětlit zvrhlost procesů s čarodějnicemi (ale také čarodějníky) frustrací celibátních kněží, kteří se prý mstili na ženách, jež jim byly odepřeny, ale stále je vzrušovaly. Myšlenka přenosu odpovědnosti za hříšné myšlenky na objekt těch myšlenek není vůbec špatná. Problém je ale v tom, že v pronásledování čarodějnic si evangelíci s katolíky nijak nezadali. Spíš se předháněli. A protestantští faráři se ženit mohou, dokonce by měli, aby dávali dobrý příklad svým farníkům. Řeholní řády, ve kterých je celibát samozřejmostí, zrušili luteráni, kalvinisté i anglikáni... Musím tudíž konstatovat, že myšlenka je to zajímavá, ale nelze ji obhájit.

Je nutné uvědomit si, že čarodějnické procesy nejsou fenoménem středověkým, ale především renesančním a barokním. Víra v čarodějnice a čaroděje je prokázána ve středověké společnosti jako takové. Hnány před soud byly však pouze osoby, které někomu uškodily – v takovém případě byly souzeny například za vraždu, nikoli však za *crimen magiae*, tedy zločin magie. Inkvizice měla až do 14. stol. za úkol potírat kacířství, nikoli čarodějnictví, jelikož až do této doby považovala církev i samu víru v existenci čarodějnictví (viz úvodní citace) za kacířství a pozůstatek pohanství.

První náznaky možné změny církevního postoje se objevují za pontifikátu Jana XXII. (1316–1334), který se již v roce nástupu do úřadu měl stát obětí spiknutí kardinálů, přičemž se hovořilo o použití magie. Strach dovedl Jana XXII. (proslulého mimo jiné velmi špatnými teologickými znalostmi) až k sepsání buly *Super illius specula*, která je pokynem k ničení magických příruček, o pronásledování čarodějnic však nehovoří. Slavná bula proti čarodějnictví *Summis desiderantes* papeže Inocence VIII., která je dnes všeobecně považována za jeden z nejostudnějších excesů katolické církve, vyšla roku 1484. O dva či tři roky poz-

ději byl sepsán již zmíněný spis *Malleus maleficarum* (Kladivo na čarodějnice), tedy kniha, která nejvíce ovlivnila čarodějnické procesy, neboť působila jako teologické zdůvodnění pronásledování čarodějnic (včetně již zmiňovaných pasáží o úloze žen) a také jako příručka pokynů pro pověřené inkvizitory.

Pomineme-li strach Jana XXII., je otázkou, proč se vlastně vztah církve k fenoménu čarodějnictví změnil. *Bible* se totiž nemění a zde, v II. knize Mojžíšově (22,17), je jasně napsáno: „Čarodějnic nenecháš naživu“. (Není bez zajímavosti, že už *Bible* hovoří adresně o ženách.) I židovský *Talmud* zmiňuje čarodějnice. Křesťanská církev tedy fenomén čarodějnictví znala nejen z pohanských společností, na které byla její víra naroubována, ale přímo ze své Svaté knihy. Můžeme se pouze domnívat, že připustit existenci čarodějnic bylo na ještě nedávno pohanském území velmi nebezpečné, neboť by se tak potvrdily určité prvky předkřesťanských náboženství, která bylo nutné zavrhnout jako celek. Teprve když se zdálo, že autorita *Bible* zvítězila nad pohanstvím a pevně zakotvila v mysli lidí, bylo možno oprášit problém čarodějnictví a beze strachu se mu věnovat z ryze křesťanského úhlu pohledu.

Každopádně i víra v čarodějnice a průběh procesů s nimi prodělaly určitý vývoj, a to nejen v Evropě. Zajímavé např. je, že v Evropě bylo důležité, aby se čarodějnice přiznala – jen tak mohla být popravena. V daleko pozdějších severoamerických procesech byly popravovány toliko ženy, které se nepřiznaly. Ty, jež se přiznaly, byly žalářovány, ale mohly činit pokání. Tento rozdíl samozřejmě znamenal také velké odlišnosti v soudní praxi.

V Evropě samotné pak prošlo čarodějnictví zajímavým vývojem od ryze samotářské, individualistické činnosti k tomu předurčených, nadaných osob až po spikleneckou, skupinovou činnost silně připomínající satanistické sekty – kteréžto pojmy se posléze zcela překryly a za čarodějnice a čaroděje byli bez rozdílu považováni jak ti, kdo čarují, tak ti, kdo dábla uctívají. Představa, činičí z čarodějnictví organizované hnutí, začíná pozvolna krystalizovat v 15. století a prosazuje se v různých zemích s různou intenzitou. Je vcelku pochopitelné, že velmi dobře zakořenila ve Francii, která za sebou měla již tažení proti sektě Albigenských a Valdénských. Inspirace kacířskými sektami, majícími svá učení, cíle, organizaci, ale také tajná shromaždiště, je zjevná. Kromě toho jde o velmi výrazný posun, neboť činí z čarodějnictví něco pro církev podstatně nebezpečnějšího, než byly původně předpokládány individuální excesy a působení. Hnutí má cíle, míří do budoucna, může ohrozit církev, víru jako takovou a dokonce i stabilitu států. Je to něco, co nečerpá pouze z pohanské minulosti, ale vyvíjí se, reorganizuje, získává nové členy.

Jako základ tohoto organizovaného hnutí byly církví označeny sabaty, shromáždění uctívající dábla, kde dochází k jeho adoraci, plánům na budoucí konání zla, zasvěcování nových adeptů a také, samozřejmě, k nezřízeným sexuálním orgiím, sodomii, incestu atd. Zde opět vystupují do popředí ženy jako jasné favoritky, neboť dábel je muž a je nabíledni, že uctívat a sexuálně ukájet ho budou především ženy. V záznamech o čarodějnických procesech můžeme poměrně

snadno zjistit, na jakém vývojovém stupni ohledně fenoménu čarodějnictví se ta která společnost právě nacházela. Důležité jsou především sabaty, let na ně, sexuální orgie a jako představeň toho všeho jakékoli sdružování a sdílení tajemství – což asi spíše čerpá z představy loupeživých band spřízněných s některými váženými občany.

V Českých zemích jsou první procesy s čarodějnicemi zaznamenány v letech 1540 (Náchod) a 1545 (Brandýs). V obou případech se jednalo o iniciativu světské vrchnosti, která však shodou okolností v obou případech obvinila poddané církevní vrchnosti, která se postavila za osočené a nevydala je trestnímu stíhání. Vůbec první právní norma prohlašující čarodějnictví za delikt se v Čechách objevuje až roku 1579, v *Koldínových právech městských*, na Moravě však ještě dlouho neplatila. Morava se ubírala jinou cestou než Čechy a k čarodějnickým procesům zde docházelo podstatně dřív.

Vyprávění o jednom moravském čarodějnickém procesu

Léta Páně 1575 v sobotu před Květnů nedělí vyznání Doroty Valovy na útrpném práve v městečku Tasově:

Vyznání Doroty Valovy, že jest (z) slepého kotěte a štirů vodu dělala a vlívala ji před dům Vondrovi v Tasově a to proto, že jest jí zapřel půldruhý čtvrti žita. A Matouškova že o tom věděla, a při tom byla, a který by dobytek to přešel, že by uschl a musil by umřít. A to kotě vzala u Vitoušků za kamny, a tak je vcele usušila a prach z něho udělala a do vody sypala. A štíra též usušila a prach udělala a to spolem do vody sypala a vodu vylila před dům Vondrovi.

Více vyznala, že jest z mladejch vrbců vidomejch a slepejch prach páčila a Hamříkovi jím dobytek vosypala proto, aby telat nemivali.

Více vyznala, že jest Marketu Hamříkovu týmž prachem z těch vrbců osypala, když dítěti prsy dávala v světlici. Proto jí to udělala, že sou se spolu svadily o plátno. A tak se měla ta Markyta trápati, a potom že musí umřít. A o tom všem, že jest Zavadilka věděla.

Na tom jest umřela.

Smolná kniha velkobítešská, zápis z roku 1575.

Vstupme do roku 1571, kdy se na Moravě začíná odehrávat jeden z největších inkvizičních procesů v Zemích Koruny české. Jde o proces (sérii procesů), jehož existence byla zcela překryta šumpersko-losinským procesem odehrávajícím se sice o sto let později, ale také na Moravě.

Je podzim roku 1571, nedlouho před svátkem Věch svatých a do smolné knihy velkobítešské se zapisuje vyznání Anny Maštálkové na práve útrpném o tom, že věděla, že její známá Lidmila Klimentka jakési paní Mandě udělala a těmi čarami ji usušila. Anna Maštálková byla upálena, po ní Klimentka a ještě další tři ženy. Ve smolné knize bítešské

je jich tedy pět. Proces ale probíhal současně i na jiných okolních panstvích – v Horní Bobrově a ve Žďáře. Tam přišlo o život během roku 1571 dalších devět žen. Případy byly provázané – stopa od jedné vyslychané vedla k druhé, která obviněnou buď čarům učila, nebo se naopak učit nechala, případně kouzla kupovala. Popraveno je tedy dohromady 14 žen (respektive o čtrnácti víme). Nastává klid až do roku 1575, do doby před Velikonocemi, před Květnou nedělí. Tehdy je ve Velké Bíteši vyslychána Dorota Valova (viz úvodní citace). Během roku 1575 a 1576 následuje dalších 16 žen. Všechny jsou upáleny. O tom, zda se proces rozšířil i do okolních panství, nevíme – záznamy se nedochovaly. Dá se to ale předpokládat, protože ne všechna jména, která v procesech figurují, se týkají žen, které byly posléze v Bíteši či Tasově vyslychány. Mohly být proto souzeny jinde. Provázanost obou vln procesů je zjevná díky obdobným typům kouzel a čar a také stejným osadám a městečkům a krátkému časovému úseku.

V dalších letech smolná kniha mlčí – co se čarodějnických procesů týče. Jedinou výjimkou je v roce 1590 zmínka o čarodějnickém procesu s mužem a ženou stejných příjmení – těžko říci, zda šlo o manžele nebo sourozence. Je to také jediný muž, který byl podle velkobítešské smolné knihy (vedena a dochována 1556–1634) souzen pro čarodějnictví. V letech 1571 a 1575–6 je doloženo 31 obětí procesů. Samé ženy. V naší zkoumané smolné knize se nacházejí záznamy o procesech s 22 z nich.

Abychom si udělali celkový obrázek o soudnictví na velkobítešském panství, je třeba říci, že za 81 let, kdy byla kniha vedena (je pravda, že čím dál lajdáčeji), je v ní zaznamenáno 110 soudních případů končících rozsudkem nad jednotlivcem. Nelze říci soudních případů jako takových, protože někde se týká soud loupežnické bandy, jinde sesmilnivší dvojice, čarodějnické procesy jsou vlastně dvěma velkými případy. Z tohoto důvodu vycházím z jednotlivých obviněných, kteří byli ostatně vždy vyslycháni a mučeni samostatně a také samostatně (ve většině případů) souzeni, protože i ve zločineckých bandách nebyli nutně vždy všichni přítomni každému mordu.

Z těch 110 osob, souzených a odsouzených, je 33 žen (30 %) a 77 mužů (70 %). Co se týče rozsudků, můžeme je vcelku klidně rozdělit na rozsudek smrti a jiné. Nemá cenu ani počítat procenta. Ze 77 mužů se týkal rozsudek smrti pravděpodobně 76. Pravděpodobně proto, že u některých, obzvláště odporných hrdelních zločinů, není rozsudek uveden – mělo jít zřejmě o exemplární potrestání, jehož forma už se do zápisu nedostala, protože o ní bylo rozhodnuto dodatečně. Ten jediný jiný rozsudek se týkal zloděje, jenž byl na zvláštní milost vrchnosti toliko vypovězen z panství. Jde o vcelku humorný případ, neboť dotyčný okrádal vojáky, kteří panství pustošili – proto ta milost. Za krádeže se jinak běžně popravovalo. Z 33 souzených žen bylo popraveno 32 (z toho 22 v čarodějnických procesech). Jedna svobodná dívka byla za smilstvo cejchována a vymrskána z panství (její spoluvník, zřejmě ženatý, byl ovšem stát).

Delikty, jichž se souzení dopustili, byly dost stereotypní. Muži i ženy vraždili, loupili a kradli, smilnili a byli žháři. Toliko ženy byly čarodějnicemi a – vcelku logicky – vražedkyněmi nemanželských novorozeňat. Muži zas byli souzeni pro podvod. Muži se také dopouštěli častěji hromadných a daleko brutálnějších vražd, byť i ženy tvořily součást loupežnických band.

Rozsudky byly stejně přísné co se týče konečného vyznění, ale lišily se v drastičnosti provedení. Ženy byly za obvyklé delikty, včetně vražd novorozeňat, nejčastěji topeny, dále pak stínány a za žhářství (což se týkalo i mužů) a za čarodějnictví upalovány. (Žhářství se považovalo za jeden z nejhorších zločinů – včetně skutku nedokonaného, pouze zamýšleného). Muži oproti tomu nebyli nikdy topeni, na druhé straně se jich týkaly da-

leko drastičtější tresty než žen za stejné delikty – lámání kolem a vplétání do něj za živa, čtvrcení za živa, pohřbení za živa a probodení kůlem, ale také třeba upálení za krádež, za jakou by byla žena státa. Dá se tedy říci, že trest za jednotlivé delikty se u mužů a u žen nelišil, pouze jeho provedení bylo u mužů krutější, tvrdší.

Nebyť čarodějnických procesů, týkajících se výlučně žen, mohli bychom tedy mluvit o jisté rovnosti před právem, ba dokonce o mírnějším metru používaném v ženských případech. Jak to ale bylo s těmi čarodějnicemi?

Jak došlo k zahájení procesů, na čí popud či udání, nevíme. Výpovědi si však byly podobné jako vejce vejci. Citovaná výpověď Doroty Valovy je zcela charakteristická, proto jsem ji vybrala. Základní typ kouzel je ve všech případech shodný a odpovídá zřejmě místní tradici. Jedná se vždy o zlou vodu nebo prach, které jsou tvořeny z kočičích, psích, ptačích mládat, případně žab a štírů, někdy také jejich exkrementů – tato surovina se buď vaří, nebo suší a pak míchá s vodou. V několika případech (jedná se o společnou práci obviněných) je hmota kořeněna rtutí.

Smyslem je škodit – nejčastěji lidem, aby „uschnuli“, méně často dobytku, aby nedojil, neměl mladé, aby pošel. Prach či voda se sype nebo lije na cestu, kudy má oběť projít, nebo přímo na ni. Důvodem bývají manželské a sousedské vády, někdy též pomsta pánovi. Velmi častým důvodem útoků na muže je, že dotyčnou tloukl. Většinou jde samozřejmě o manžela, ale jde také o souseda či pána. Velmi zajímavý je zde moment solidarity. Pomstu nevykonává vždy postižená, ale velmi často její kamarádka, známé, případně jí poradí a pomohou, nebo dokonce navedou, aby se pomstila. Některé z odsouzených žen jsou jen mlčenlivými schvalovatelkami činnosti svých známých, jiné jen vykonavatelkami, které si „zlou“ vodu kupují od skutečných čarodějnic, jež ji za úplatu vyrábějí a pokoutně předávají potřebným. Je zcela zjevné, že nit táhnoucí se procesy zachycuje a odsuzuje stejně nemilosrdně všechny zúčastněné, byť skutečně tvůrčí a s čarami obeznámených žen bylo jen minimum z obviněných.

Celkově se jedná téměř výlučně o kouzla, která mají škodit jiným (a tím pomocí jejich strůjkyňi – když ne hmotně, tak psychicky), jen ve dvou případech se setkáváme s jiným typem čarování, tedy s takovým, které má dotyčné čarující přinést hmotný profit. Ve vyznání Doroty Vitoušovy čteme:⁷

(...) u Kašparyk pastejřky přes bydlu vrhly provaz a Anna Rouska s nimi a volaly: Čnich, čnich, malenky, stračenky, kavěnky. A ten provaz jim tak dožil mlíko. (...) A na Nátoně třísky spálily a zaječí bobky že zbíraly a sušily a do votrubů zmíchaly a na prach usušily a slepicím jísti dávaly. A z těch třísek, spálivše, pití jim dávaly a volaly takto: Když u sousedů kdak kdak, u mne vejce. A tak dost vajec mivala.

Markyta Koutná z Jesenice zas vyznala, že:⁸

(...) rosou z vobilí zbírala, a tou rosou že jest mouku rozdělávala a chléb pekla a kravám svým dávala, aby jí mnoho mlíka dávaly.

Jak patrně, nikde ani slovo o ďáblu či paktech s ním, ani o jině než sousedské a přátelské výpomoci. Zajímavé také je, že jen v případě Doroty Vitoušovy narazíme na nějaké to „zaklínadlo“. Je pravděpodobné (i podle zbytku procesu s ní), že byla jednou z nej-

⁷ Z cit. *Smolné knihy Velkobítešské*, 1575.

⁸ Tamtéž.

fundovanějších bítešských čarodějnic. Dá se předpokládat, že mnohé z těch ostatních si skutečně kouzla pouze kupovaly.

Nenarazíme v tomto příběhu ani na sabaty, shromáždění čarodějnic a na sexuální úchylky – spíše naopak. V jednom případě sousedky souseda „udělaly, aby uschl“ proto, že nějakou dívku svedl a pak si ji nechtěl vzít. V jediném případě se setkáme se zárodkem sabatu. Markyta Tuhykalka však nelétá na koštěti, ale na pohrabáči:⁹

(...) Více vyznává, že jest jí Koutná a Dobšový Velkej štvrtek vzkázala jeti na hranice na hřeblich, a ony že sou jely. (...) A tak že jsou rozličné koření trhaly, a když jsou domů přišly, že jsou to koření do peci vházely a z něho prach dělaly a tím prachem dobytek vosejpalý, aby měl vši a hnidy i také jej mořily.

Nikde se nesetkáváme s použitím zaklínadel jako s prostředkem pro pomoc bližnímu. Je možné, že čarování takto dotyčně skutečně nepoužívaly, nebo že je vůbec nenapadlo něco podobného v procesu uvést, protože se nejednalo o zločin, nebo že, pokud to uvedly, soudcové a zapisovatelé to nezapsali, neboť oni to za zločin nepovažovali.

Je zjevné, že v tomto čarodějnickém procesu nemají spiklenecké čarodějnictví a pakty s ďáblem ještě vůbec místo, pojetí čarodějnictví je vlastně původní, jedná se o ryze soukromou záležitost, kterou je nutno hodnotit stejně jako jiné hrdelní zločiny, a to bez ohledu na dokonání či nedokonání – důležitý je úmysl. Co která z žen skutečně činila, a co jí bylo na mučení vnuceno, to už nezjistíme.

Zde by mohl rozbor bítešského čarodějnického procesu končit, nebýt jedné zajímavé věci, která nás nutí se znovu zamyslet nad přístupem k čarodějnictví jako k ryze ženské záležitosti.

V bítešské knize je doložen jeden velmi odporný mordýrský případ. Ve své době není ojedinělý, o podobných se zachovaly zprávy zejména z Německa. V roce 1579 vyznal Prokeš Valeš:

Více vyznal, že jest s Němečkem, Matoušem Děckú, Tobolkú, Matlem Plachtú a Janem Čechem čtyry ženy zabili, z nich že byly dvě těhotný, je že sou vykuchali a z každý děvčátko vyňali a vej mouce z těch dítek srdce, že jsou se s nimi rozdělili a snědli, a to proto, aby smělosti proti lidem jměli. A kde nač přišli s tovaryši svými, že jsou lidem škody společně činili.

Nebudu citovat lehce odlišná svědectví spolupachatelů (odlišnosti jsou ve stavu, v jakém srdce konzumovali). Jde o prokázaný případ. Pachatelé byli krutě popraveni. I přes obsah vlastní výpovědi však nebyli nikdy souzeni pro čarodějnictví...

Olga Vodáková

⁹ Tamtéž.

Z historie „ženské práce“ a její transformace

Alena Vodáková

„Domiseda-lanifca“ (doma sedící – vlnu předoucí)

Obvyklý nápis na pomnicích římských žen.

Když odemkla mi takto vrátka
ta dívka nad vše jiné sladká,
já poděkoval slovy svými
a zeptal se jí, poví-li mi,
kdo je a jaké jméno její.
Odpověděla nejskromněji
a nejevila žádnou chtivost,
když pravila: „Jsem Zahálčivost,
známa jsem podle toho jména.
Jsem bohatá a mocná žena
a stále dobré časy mám,
neb nic tak ráda nekonám,
jak pohrávat si, těkat, plesat,
a strojit se a vlasy česat.“

G. de Lorris, *Román o růži*, 1977 (sepsáno kolem r. 1236).

Žádný vědec, žádný umělec nemůže plnit poslání, jež je mu uloženo, jestliže se o jeho běžné, všední potřeby nestarají nesobecké ženské ruce; ani sebegeniálnější lékař neuzdraví své pacienty, nemá-li věrnou ošetřovatelku – žádná pospolitost se nemůže rozvíjet, žádný domov nemůže představovat místo bezpečí, chybí-li tichá péče sloužících ženských rukou. Jedině ženě se může podařit odstranit onen sklon k neosobnosti, chladné schéma pouhé organizace, na které churaví náš dnešní život.

[Fort von le, 1990] (1. vydání 1934).

Snaha „být přitažlivá“ je pro ženy nejenom prostředkem hledání ekonomické jistoty, ale také velmi těžkou prací. Udržování přitažlivé postavy, elegantního účesu a pečlivě voleného šatníku atd. může být úkolem o nic méně svízelným a časově náročným než udržování pracovní kariéry u muže. Poskytování zábavy mužům může být právě tak náročné jako tvorba hrubého národního produktu.

D. Spender, *Jazyk z dílny mužů*.

In: *Dívčí válka s ideologií*, 1998] (1. angl. vydání 1980).

V převážné většině společností je vaření ženská práce. (...) Není však bez zajímavosti, že pěstuje-li nějaká kultura tradici „haute cuisine“ – tj. tradici opravdového vaření v protikladu k triviálnímu, běžnému domácímu vaření – bývají hlavními kuchaři téměř vždy muži.

S. B. Ortner, *Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?*
In: *Dívčí válka s ideologií*, 1998] (1. angl. vydání 1974).